

Jordán Gyula:

A kínai nacionalizmus hatása a külkapcsolatokra

A kínai külpolitikai döntéshozatal nagymértékben átláthatatlan, sok esetben következtetésekre, feltevésekre vagyunk utalva. A tanulmány mégis arra törekszik, hogy bemutassa a kínai vezetést és a társadalmat egyre inkább átható nacionalizmus hatását a kínai külpolitikára. Röviden áttekinti a nacionalizmus és a külpolitika viszonyát a maói majd a reformidőszakban, bemutatva annak egyes periódusokban bekövetkezett változásait. Kína globális hatalmi ambíciói indokolják a nacionalizmus hatásának vizsgálatát a Dél- és Kelet Ázsiához fűződő külpolitikai viszonyhoz. Külön alfejezetek foglalkoznak a világhatalmi partnerekhez, Oroszországhoz, az Egyesült Államokhoz és Japánhoz fűződő viszonyával a vizsgált szempontból.

Bevezetés

Ma már szinte közhelyszámba megy az a megállapítás, hogy Kínában az utóbbi évtizedekben a nacionalizmus vált az egyik legáltalánosabban képviselt, a társadalom legszélesebb rétegeit is átfogó, a vezetés által is támogatott és felhasznált ideológiai áramlattá. Korábban már foglalkoztam (Kül-Világ 2008/1, 1-22. o.) ennek jellemzőivel, megnyilvánulási formáival stb., de csak érintőlegesen tértem ki ennek külpolitikai vonatkozásaira.

A nacionalizmust illetően az utóbbi évtizedekre történő utalás semmiképpen sem jelenti azt, hogy ez az ideológia korábban ne lett volna jelen a kínai valóságban, sokkal inkább a jelentkezési formái és a hozzá való viszony változott.

Tanulmányomban azt kívánom vizsgálni, hogy a kínai külpolitikai döntésekben hogyan érvényesül az egyre általánosabban tapasztalható nacionalizmus. Már itt meg kell jegyezni, hogy a külpolitikai döntéshozatal átláthatatlansága miatt többnyire következtetésekre, esetenként (megalapozott) feltételezésekre vagyunk kényszerítve. Bonyolítja a helyzetet, hogy a hivatalosan képviselt nacionalizmus mellett létezik egy népi, a társadalom széles rétegeit átható nacionalizmus is, vagyis leegyszerűsítő megközelítés az, amikor a tömegek szintjén különböző formákban megnyilvánuló nacionalizmust egyszerűen a kínai

---

* Jordán Gyula ny. docens, történész. Kutatási területe Kína XX. századi története különös tekintettel a reformidőszakra.

vezetés manipulációjának tulajdonítják. Bár a népi nacionalizmus közvetlenül nem tekinthető (kül)politikai tényezőnek, a hatalom egyre inkább kénytelen számításba venni külpolitikai döntéshozatalakor.

Az első alfejezetben röviden visszautalok az 1949-től a reformidőszakig terjedő periódusra, amikor a már akkor is jelen levő nacionalizmus együtt létezett a (szovjet, szocialista) internacionalizmussal. Ezt követően a vizsgált téma felmerülését a reformidőszak első évtizedében érintem, amikor a „liberális nacionalizmus” érvényesült, és a Nyugat – az 1989-es véres leszámolásig – komoly várakozásokkal és bizonyos szimpátiával viszonyult Kínához.

Az 1990-es években a Kínát elítélő véleményekre válaszul a kínai nacionalizmus Nyugat-ellenessé vált, a kormány pedig hazafias kampányt indított. A kínai külpolitika homlokterébe az USA-hoz való viszony került, benne a kommunista rendszer megdöntésére irányuló „békés evolúció” veszélyének elhárítása. Az évtized közepén a Tajvannal szemben rendkívül agresszíven és fenyegetően fellépő Kína a régió túl is riadalmat keltett, tápot adva a „Kína fenyegetés” elnevezés alatti fejtegetéseknek.

Az ezt követő alfejezet a hivatalos, állami és a népi nacionalizmus viszonyával foglalkozik. Az előbbi a kínai vezetés megpróbálja pozitív, jóindulatú színben feltüntetni, amely kompromisszumos módon alkalmazkodik mások érdekeihez. A jelen kínai vezetés ezt a „harmonikus világ” megteremtésére való törekvésével jelöli. A népi nacionalizmus a külpolitikában sem mindig harmonizál a hivatalos vonallal. Érdekes kérdés annak vizsgálata, hogy a létszámban gyorsan bővülő középosztály milyen álláspontot foglal majd el a nacionalizmus kérdésében.

A következő négy alfejezet a dél- és kelet-ázsiai régióhoz és a fő világhatalmi államokhoz, Oroszországhoz, az Egyesült Államokhoz és Japánhoz fűződő viszonyt elemzi, amely lehetővé teszi a nacionalizmus és a külpolitika különböző aspektusainak bemutatását. Oroszország esetében a mindkét oldalon jelentkező nacionalizmus feszültségforrást teremt, egyes esetekben – az orosz Távol-Kelettel összefüggésben pedig súlyosan – megterheli a partneri viszonyt. Az USA-hoz való viszonyban meglehetősen erősen elválík a hivatalos és a népi nacionalizmus, ami nem egyszer komoly nehézségeket okoz a külpolitikai döntéshozók számára. Japán esetében is fennáll a kétfajta nacionalizmus viszonyának dilemmája, súlyosbítva a történelmi örökség terheivel. Ráadásul itt területi vita is táplálja az indulatokat.

A téma feldolgozását leginkább két dolog indokolja. Egyrészt érdeklődésre tarthat számot annak feltárása, hogy milyen tényezők befolyásolják a kínai külpolitikai döntéshozatal

folyamatát, másrészt a Hu Csin-tao–Ven Csia-pao vezetőpárost hamarosan felváltó új kínai vezetésnek is szembe kell néznie ezekkel a problémákkal, esetenként talán még akutabb formában.

A nacionalizmus és internacionalizmus Mao külpolitikájában

A reform és a nyitás már több mint három évtizedes politikája, a Kínán belül végbement óriási gazdasági, társadalmi és részben politikai átalakulások eredményeként a korábbi évtizedekben a rendszer legitimációját biztosító eszmerendszerek, a marxizmus-maoizmus elvesztették tömegmozgósító erejüket, a szocializmus fogalma nagymértékben kiüresedett. Egyfajta ideológiai vákuum keletkezett, és bár a rendszer hivatalos dokumentumai, a vezetők beszédei mantra-szerűen emlegetik ezeket, eredeti funkciójuk betöltésére már alig alkalmasak, ezért a kínai vezetők egyre inkább a nacionalizmushoz, hivatalos megfogalmazásban a hazafisághoz fordulnak.

A régi ideológiák válságához két folyamat járult hozzá jelentősen. Egyrészt a kelet-európai szocialista rendszerek összeomlása és a Szovjetunió szétesése, másrészt a hatalmas változások, a maoista évtizedekhez képest szabadabb légkör. Mindezek párosulva a modern technika vívmányaival (internet, mobiltelefon) lehetővé tették az emberekben, az „átlag kínaiakban” mindig is jelen lévő hazafias érzelmek, a kínai identitáshoz való kötődés felszínre törését, tömeges, nacionalista érzelmektől fűtött reagálását bizonyos eseményekre. Vagyis, az állami, hivatalos nacionalizmus mellett jelen van egy népi, a társadalom túlnyomó többségét felölelő nacionalizmus is.

Ezt azonban csak látszólag tekinthetjük egyesítő ideológiai pozíciónak. Nem vonatkoztathatunk el attól, hogy egyrészt támogatói távolról sem tartoznak azonos politikai és társadalmi csoporthoz, másrészt keverednek benne olyan dolgok, mint a han etnikai identitás, a nemzeti nagyságra törekvés, ugyanakkor a regionális identitáshoz való kötődés, a külföldiekkel szembeni érzelmek, sőt xenofóbia stb. A nacionalizmus zászlaja alatt helyezkednek el azok, akik az autoritárius rendszer támogatói, de azok is, akik a teljes piaci szabadság hirdetői, vagy akik a hagyományokhoz való visszatérést képviselik. Tehát az egységesen nacionalizmusként megjelölt ideológiai áramlat nagyon összetett, esetenként ellentmondásos politikai, társadalmi valóságot takar.

A kínai nacionalizmus fontos összetevője és eredője – erre mindig hangsúlyosan utalnak – a „megalázás évszázada”, az első ópiumháborút követő időszak, Kína félgymarmati

helyzetbe süllyedése, amely napjainkig rendkívül érzékenyvé teszi a kínaiakat – a mindenkori vezetést és a népet egyaránt – a szuverenitás és a területi integritás kérdésére. Szovjetunió és Jugoszlávia széttagolódása az egykori gyarmati területek (Hongkong és Makaó) visszaszerzése, illetve Tajvan változatlan különállása ébren tartja ezt a témát.

Miközben sokan új, és jórészt negatív előjelű fejleménynek látják a kínai nacionalizmust, valójában végigvonuló, tartós eleme a kínai valóságnak, a kínai külpolitikának. Régóta hangoztatott tény, hogy Maóék alapvetően nacionalista, az ország megmentését hangsúlyozó, és nem elsősorban szocialista jelszavakkal és programmal jutottak hatalomra. A győzelemkor, 1949-ben és azóta is, a függetlenség megőrzése, a szuverenitás biztosítása volt a rendszer egyik fő célkitűzése.¹

Mao 1949 nyarán, még a népköztársaság kikiáltása előtt meghirdette az „egy oldalra hajlás”, a Szovjetunióval való szövetségre törekvés politikáját, amely egyúttal harcot jelentett a Nyugat, mindenekelőtt az Egyesült Államok ellen. Az 1950-ben formálisan is létrejött szövetség a Szovjetunióval látszólag az ideológiai közösségen alapult, valójában azonban a katonai-politikai és gazdasági érdekek (élén a nemzetbiztonság szempontjával) motiválták.²

Az 1950-es évek elején a kínai vezetés, mivel ez az ország biztonsági érdekeit szolgálta, nacionalizmusát alárendelte a szovjet internacionalizmusnak, és ennek szellemében vett részt a koreai háborúban. Mao azonban kellemetlennek érezte a Szovjetunióval való alárendelődést, egyenlő partnerségre törekedett volna, amire csak Sztálin halála után nyílt lehetőség, ám végül ez is nyílt összeütközéshez és szakításhoz vezetett.

Mao szívesen fogadta a mintegy 1,3 milliárd dollár összértékű szovjet gazdasági segítséget, amelynek keretében 1952 és 1957 között 166 komplett ipari üzemet szállítottak, majd további 125 gyár felszerelésére tettek ígéretet az 1958-1962-es időszakra, ugyanakkor egyre inkább aggódott a Szovjetuniótól való gazdasági függés növekedése miatt.³ Joggal vélte úgy, hogy gazdasági függetlenség nélkül nincs nemzeti függetlenség. Ezért kezdte hirdetni az önerőre támaszkodás stratégiáját, vagyis a hazai erőforrásokra támaszkodó gazdasági fejlődést.

A szocialista internacionalizmus szovjet értelmezésének elutasítása nem jelentette általában az internacionalizmus elvetését, hanem ehelyett alternatívaként a kínai változatot

¹ Tianbiao Zhu: „Nationalism and Chinese Foreign Policy.” *The China Review*, Vol. 1. No. 1. (2001), 1-27. o.; Chen Zhi-min: „Nationalism, Internationalism and Chinese Foreign Policy.” *Journal of Contemporary China*, Vol. 14. No. 42. (2005), 35-53. o.

² A Szovjetunió minden szocialista ország, így Kína esetében is ellenezte a nacionalizmust, helyette az internacionalizmust hangsúlyozta. A nacionalizmust a szocialista hazafiság hangoztatása váltotta fel, de a kínai vezetés kényelmetlennek érezte ennek egyeztetését az internacionalizmussal, különösen mivel a szovjet értelmezés szerint ez a Szovjetunió politikájának való feltétlen alárendelődést jelentette

³ Uo. 8. o.; Jordán Gyula: *Kína története*. Aula, 1999, 11-12. o.

kínálta. A revizionistának bélyegzett szovjet politika helyett egy radikális, militáns kínai felfogást képviselt, amely elsősorban a harmadik világ felé fordulva világforradalmat hirdetett, mint a jelen szakasz fő feladatát. A „kulturális forradalommal” is terhelten a két szuperhatalommal való szembenállás mellett Kína külpolitikailag, diplomáciailag elszigetelődött.

Gazdasági nehézségei ellenére Kína igen bőkezű és nagyvonalú segélypolitikát folytatott (1972-ben gazdasági segélyei nagyságával még a Szovjetuniót is megelőzte), és a nemzetbiztonsági szempont érvényesítését tükrözte, hogy ennek 27%-a katonai segély volt, zömmel Észak-Koreára, Észak-Vietnamra és Pakisztánra koncentrálva.⁴ A segélypolitika egyik célja az imázsépítés a nemzetközi közösségben. Eközben a közvetlennek érzett szovjet fenyegetés elhárítására a Mao-féle vezetés nyitott az Egyesült Államok felé (Nixon látogatása 1972-ben), amely lépés a nemzetbiztonság szempontját a világforradalom elé helyezte.

A nacionalizmus és a külpolitika a reformidőszak kezdetén

Már a fentebbi vázlatos utalás is talán érzékeltetni tudja, hogy a kínai nacionalizmus megjelenési formái, témái, következményei periódusonként változtak a hazai és a nemzetközi helyzettől függően. Ez az 1970-es 1980-as évek fordulóján elindított reform és nyitás politikájának időszakában is jellemző maradt. A reform első évtizedében egy olyan változata létezett, amit egyesek⁵ liberális nacionalizmusnak neveztek, amelynek fő jellemzője a tanulás kívánsága a Nyugattól. A vezetés jelentős része, az értelmiség túlnyomó többsége és általában a társadalom is egyetértett abban, hogy a legfőbb célként szereplő erős nemzetállam megteremtése e nélkül elérhetetlen. Az egész reformidőszakra jellemző, hogy az állam és a társadalom támogatja és felhasználja a nacionalizmust, esetenként azonos, néha konfliktusos célokra. Az első esetben természetesen erősítik egymást, míg az utóbbinál, eltérő célok esetében korlátozzák, szűkítik mozgásterüket. Az állami és társadalmi, népi nacionalizmus jellemzőit és viszonyát az ország belső környezete és a Nyugattal való kapcsolatai határozzák meg.

Az 1980-as években a „liberális nacionalizmusnak” kedvezett a külső környezet is, a Nyugat igen barátságos volt, mert akkor még túlnyomó az a feltételezés, hogy a reformok során végbemenő gazdasági és társadalmi változások szinte elkerülhetetlenül demokratizálódáshoz

⁴ Zhu: i. m. 11-12. o.

⁵ Yang Liyun and Lim Chee Kia: „Three waves of nationalism in contemporary China: sources, themes, presentations and consequences.” *EAI Working Paper*, No. 155. 2010. július 27.

vezetnek. Ekkor is vannak zavaró tényezők, mint például a folytatódó fegyverszállítások Tajvannak, de ezeket ellensúlyozták például a vezetők gyakori látogatásai számos külföldi országba, beleértve az Egyesült Államokat is, vagy az amerikai technológiák átadása.

A reformoknak még erős ellenzéke volt Kínán belül, de vele szemben általában túlsúlyra jutottak a reformerők, amelyek külföldön táplálták a reményt Kína „westernizációjára”, hogy fokozatosan magáévá teszi a nyugati gazdasági és politikai normákat. A nyitás, és ennek eredményeként a nyugati eszmékkel és értékekkel való megismerkedés, valamint a gazdasági reformokkal egyidejűleg meghirdetett politikai reformok elmaradása azonban növelte a rendszerrel szembeni kritikai attitűdöt.

A hazai média természetesen a párt álláspontját és irányvonalát képviselte, a külföldről szerzett információk fő forrása az olyan külföldi adók voltak, mint az *Amerika hangja* és a *BBC*. Ezek hatására a kínaiak széles tömegei kezdtek vonzódni a nyugati kultúrához és váltak kritikusabbá a párttal, a rendszerrel szemben. A kínai vezetés úgy látta, hogy a hidegháború kezdete óta követett amerikai stratégia, a „békés evolúció” folytatódik, kezd még inkább testet ölteni. A még John Foster Dulles amerikai külügyminiszter által meghirdetett stratégia célja a kommunista rendszerek felszámolása, amely különböző területeken alkalmazott, jól kiválasztott eszközökkel és módszerekkel érhető el.⁶ Ennek az elképzelésnek a léte nem csupán feltételezés, vagy a kínai kommunista vezetés hagyományos paranoiájának megnyilvánulása volt, ezt többször nyíltan hangoztatta az amerikai vezetés.

A kínai nacionalizmus és a külpolitika az 1990-es években

A Tienanmen-téri 1989. június negyediki véres leszámolás alapvetően változtatta meg a külföldi hatalmak és a világ közvéleményének viszonyát Kínához. A reformokat addig általában szimpátiával követő világ óriásit csalódott, vagy talán szembesült illúziói kudarcával. Az országok egy része, mindenekelőtt az Egyesült Államok – többnyire rövid életű – szankciókat vezettek be. A Nyugat megváltozott magatartása hatott a kínai nacionalizmusra is, amely alapvetően Nyugat-ellenessé vált.⁷ Ezt a hangulatot is meglovagolva a kínai kormány egy hosszan elnyúló hazafias kampányt kezdett, amely azonban nem a Nyugat-ellenességet

⁶ Roger W. Sullivan: „Discarding the China Card”. *Foreign Policy*, No. 86. (1992), 3-23. o.; Jordán Gyula - Tálás Barna: A „Kína fenyegetés”. *Külpolitika* No. 3-4. (2000). 170-196. o.

⁷ Michael Alan Brittingham: „The „Role” of Nationalism in Chinese Foreign Policy: A Reactive Model of Nationalism and Conflict”. *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 12. No. 2. (2007), 147-166. o.; Guangqiu Xu: „Anti-U.S. Sentiments in China. 1989-96: Sources, Development and Impact”. *Issues and Studies*, Vol 34. No. 1. (1998), 79-99. o.; Allen S. Whiting: „Chinese Nationalism and Foreign Policy After Deng”. *The China Quarterly*, No. 142. (1995), 295-316. o.

hangsúlyozta, hanem inkább a „békés evolúciót” ítélte el, mint a belügyekbe való beavatkozást. Helyette az építést, a szocialista modernizációt, valamint az ország egyesítését helyezte előtérbe. A hadsereg újságja, a *Jiefangjun bao* a nemzeti szellem erősítésére szólított fel, mert az „ellenséges erők szellemi beszüremkedése” „egy meghódított szolgai népet” eredményez. Egy másik cikk a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatokon és a kulturális csere révén bekövetkező ideológiai és kulturális veszélyekre figyelmeztetett.⁸

Alig egy évvel a Tienanmen-téri események után Teng Hsziao-ping figyelmeztetett a külső és belső kihívásokra, amelyekkel szembe kell néznie az országnak a kelet-európai kommunista rendszerek összeomlása és Gorbacsov Szovjetunióbeli „árulása” következtében:

*„A jelen nemzetközi helyzetben minden ellenség figyelme Kínára fog összpontosulni. Minden ürügyet fel fognak használni, hogy bajt okozzanak, nehézségeket keltsenek és nyomást gyakoroljanak ránk... A következő három-öt év rendkívül nehéz lesz pártunk és országunk számára”.*⁹

A reformok ideiglenes lefékeződése, a konzervatív visszacsapás után Teng nevezetes „déli utazását”¹⁰ követően a reformok korábban soha nem látott lendületet kaptak, Kína a világot egyre inkább ámulatba ejtő eredményeket ért el a „szocialista piacgazdaság” kiépítése során. Ekkor dőlt el véglegesen a modern kínai történelmen végighúzódó megosztottság és vita az ajtók bezárására, a befelé fordulásra törekvés és a külvilággal való racionális interakció, a nyitás politikája között. A külpolitika középpontjába a Nyugathoz, azon belül az Egyesült Államokhoz való viszony került.

A gazdasági eredmények többirányú hatást gyakoroltak: a gazdasági fejlődés a legfontosabb és alapvető eszköze a nemzeti függetlenség erősítésének és megőrzésének, ami a kínai nacionalizmus legfőbb célja, másrészt tápot adtak a „Kína fenyegetés” teóriának¹¹, amely szintén összefüggésbe hozható a kínai nacionalizmus növekedésével.

Ez felkeltette mindenekelőtt a szomszéd országok félelmét Kína ambícióival kapcsolatban, mivel igen nehéz meghatározni, hogy a nacionalizmus hogyan, milyen módon és milyen erővel hat Kína külpolitikájára, mennyiben határozza meg a nemzetközi életben

⁸ Whiting: i. m. 298. o.

⁹ Michael Yahuda: „Deng Xiaoping: the statesman”. *The China Quarterly*, No. 135. (1993), 564. o.

¹⁰ 1992 elején Teng Dél-Kínába, a reformok és a nyitás élvonalában haladó tartományokba és „különleges gazdasági övezetekbe” látogatott. Ott elhangzott megjegyzéseiben szorgalmazta a reformok és a nyitás folytatását, a piacgazdasági reformok elmélyítését, a minél gyorsabb gazdaságfejlesztési ütemet, mert a „lassú fejlődés nem szocializmus”.

¹¹ A „Kína fenyegetéssel” érvelők szerint Kína gyorsan növekvő gazdasági és katonai erejével, az ottani kommunista rendszer jellegzetességei miatt, valamint annak következtében, hogy csak vonakodva alkalmazkodik a nemzetközileg elfogadott normákhoz, fenyegetést jelent a régióra, sőt az egész nemzetközi rendszerre. Jordán - Tálás: i. m. 170-196. o.

követett magatartását.¹² Nem lehetett pontosan tudni, hogy milyen tényezők és folyamatok hatására következett be 1995-96-ban a Tajvan-szorosban a rakétakísérletekkel és hadgyakorlatokkal előidézett válság, illetve nem tör-e majd ismét felszínre egy hasonló agresszív, kihívó magatartás. Vagy a vitatott dél-kínai tengeri szigetekkel kapcsolatban a közös kiaknázást felkínáló, kompromisszumra hajló álláspontot esetleg mikor és miért váltja fel a hadihajó- diplomáciát és az erődépítést előnyben részesítő hangulat. Volt, aki – a túlnyomórészt békés hírokat pengető nyilatkozatok mellett – a szomszéd országok felé irányuló félelemkeltésben egyfajta tudatosságot látott.¹³

A szankciók részleges fennmaradása ellenére az 1990-es évek elejétől Kína kapcsolatai a Nyugattal fokozatosan normalizálódtak. A folyamatot azonban visszatérő konfliktusok kísérték, Kínára változatlanul erős nyomás nehezedett például az emberi jogok és a fegyverkereskedelem kérdéseiben. 1993-ban például titkosszolgálati információkra hivatkozva az USA haditengerészete feltartóztatta és átkutatta a kínai Yinhe kereskedelmi hajót, de fegyvereket nem találtak. Az amerikai Kongresszus Peking aspirációja ellen foglalt állást a 2000. évi olimpia megrendezését illetően, ami jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a végszavazáson Kína alulmaradt. 1995-ben – Kína éles tiltakozása ellenére – lehetővé tették, hogy Li Teng-huj, a Kínai Köztársaság elnöke, bár hangsúlyozottan magánemberként, részt vehessen alma matere, az amerikai Cornell University ünnepségén. Szintén komoly feszültséget keltett a két állam között 2001-ben a Hajnan szigetén leszállni kényszerülő amerikai „kémrepülőgép” ügye, különösen mivel az incidens során egy kínai pilóta életét veszítette.

A konfliktusok ellenére a kínai külpolitika nem vált szélsőséggé, megfelelő egyensúlyt tudott tartani a nacionalizmus és a gazdasági fejlődést szolgáló nyitási politika között. Tartani tudta magát ahhoz a megfogalmazott alapelvhez, hogy a kínai külpolitika fő céljai a hegemónizmus elleni harc, a világbéke fenntartása, másrészt a nemzetközi kooperáció és a közös gazdasági fejlődés elősegítése. A korábbi időszak forradalmi nacionalizmusát ekkor váltotta fel a pozitív, pragmatikus nacionalizmus, amely egészen másképpen közelít Kína gyengeségéhez és a gazdasági fejlődés feladatához.¹⁴

¹² Mivel a Kínai Népköztársaságban egy autoriter, antidemokratikus rendszer van hatalmon, a döntési folyamatok és a döntéseket befolyásoló erők szerepe és hatásmechanizmusa nem mindig világos és megismerhető.

¹³ Ralph A. Cossa: „The PRC's National Security Objectives in the Post-Cold War Era and the Role of the PLA”. *Issues and Studies*, Vol. 42. No.3-4. (1994), 1-28. o.

¹⁴ Chen Zhi-min: i. m. 46-49. o.; Suisheng Zhao: „China's Pragmatic Nationalism: Is It Manageable?”. *The Washington Quarterly*, Vol. 29. No. 1. (2005), 131-144. o.

A hivatalos, állami és a népi nacionalizmus viszonyának kérdése

Kína az elmaradottság és a modernizáció hiánya miatt válhatott a múltban a nyugati imperializmus könnyű célpontjává, a nagysághoz vezető úton viszont bármilyen megközelítést, megoldást el kell fogadnia. A pozitív nacionalizmus a gazdasági nacionalizmus jóindulatú formája, kompromisszumos formában fogja fel nemzeti politikájának prioritásait, és ahol szükséges, alkalmazkodik mások érdekeihez. További jellemzője, hogy a forradalmi nacionalizmustól eltérően mérsékelt, a stabilitásra és a békés nemzetközi környezetre helyezi a hangsúlyt. Ez a fajta nacionalizmus reagáló és defenzív, nem fenyeget – különösen nem katonai erővel – másokat.

Ezt az idealista képet és felfogást semmiképpen sem szabad megvalósult tényként kezelni, a gyakorlat ettől időnként eltéréseket mutat. A 2002-ben hatalomra került új kínai vezetés, élén Hu Csin-tao pártfőtitkár-államfővel és Ven Csia-pao miniszterelnökkel elvileg ezt kívánja követni, amikor a belpolitikában meghirdetett „harmonikus társadalom” megfelelőjeként a külpolitikában a „harmonikus világ” megvalósítását kívánja elérni.

A pozitív, pragmatista nacionalizmust nemcsak a példaként említett konfliktusok részéről érték kihívások. Mint említettem, a népköztársaságban korábban jellemzőnek tekinthető, különböző formákban jelentkező és felülről lefelé ható nacionalizmus mellett felszínre tört egy népi, alulról felfelé ható nacionalizmus. A jelenség megnyilvánulási formáiról, módszereiről részletesen szoltam a *Kül-Világban* megjelent írásomban, itt most mindenekelőtt arra utalnék, hogy a hatalom számára reális kihívást jelent ennek ellenőrzés alatt tartása, beleértve a külpolitikára gyakorolt hatását is. A maoista évtizedekben a külpolitika általában nem foglalkoztatta az embereket, ma azonban széles értelmiségi körök különböző fórumokon vitatják egyes problémáit. A mai modern információ-áramlás mellett azonban a külpolitika egyes kérdései a társadalom szélesebb köreihez is eljutnak, esetenként reagálásra készítette azokat. Peking külpolitikája ma az Egyesült Államokhoz, Japánhoz és Tajvanhoz való viszonyának alakításában már teljes mértékben nem függetlenítheti magát a „közvéleménytől”, amelyet erősen befolyásolnak a nacionalista politikai és értelmiségi elitek, sőt néha a Kommunista Párt vezetői.

Nehéz megjósolni, hogy a létszámban gyorsan növekvő kínai középosztály hogyan fog viszonyulni a nacionalizmushoz, illetve ez által is befolyásolva, a külpolitika kérdéseire.¹⁵ Általában mindenhol nagy reményeket táplálnak a kínai középosztályt illetően mind a

¹⁵ A középosztály problémáira ld. Jordán Gyula: „A kínai elit kérdéséhez”. *Kül-Világ*, No. 3. (2008), 20-38. o.

piacgazdaság kiépülése, mind Kína demokratizálódása szempontjából. Ez a réteg azonban a pártállami rendszer árnyékában nő fel, és a hatalom joggal reméli tőle, hogy segíteni fog a társadalmi ellentmondások enyhítésében, a feszültségek kezelésében. Ezt azért is remélhetik tőle, mert általában a mérsékelt konzervatív álláspontot és ideológiát teszik magukévá, elutasítják a szélsőségeket. Ráadásul Kínában azok közül, akik a középosztály soraiból hajlandóságot mutatnak a politikai, társadalmi részvételre, aktívabbak a rendszeren „belül maradók”, mint az azon kívül tevékenykedők. Egyes kutatók ezek alapján feltételezik, hogy a középosztály mérséklően fog hatni a társadalom nacionalista érzelmeire.¹⁶ Bár a vezetés reméli, hogy sikerül egységfrontot kialakítani a külpolitikai nézetekre vonatkozóan, számos tény mutatja, hogy nyilvánvaló különbségek vannak a nagy kérdéseket tekintve, és hogy ezek keresztülmeteszik a jövedelmi különbségeket. Nincs egységes vélemény a kínai katonai kiadások folyamatos növelését vagy más országok iránti barátság stb. kérdéseit illetően, és ez jellemző a középosztályra is.

Sokan tartottak és tartanak attól, hogy a kínai nacionalizmus destabilizáló hatású lesz a nemzetközi viszonyokra. Nemcsak a meghirdetett „harmonikus világ” megteremtésére való törekvés, de tények is azt jelzik, hogy Kína általában alárendeli nacionalista érzelmeit olyan szélesebb, általános érdekeinek, mint a stabil biztonsági környezet fenntartása, hogy erőit a modernizációra összpontosíthassa. Miközben a kínai nacionalizmus érezteti hatását egyes államokkal való konfliktusokban, eddig legalábbis nem vált a konfliktusok okozójává. Mostanáig általában reagált az amerikai, japán stb. lépésekre, vagyis, ha ezek az államok barátságos magatartást tanúsítanak Kína iránt, az a kínai nacionalizmus kifelé irányuló kifejeződését csökkentheti.

A kínai nacionalizmus és a Dél-Kelet-Ázsiához fűződő viszony

Amennyiben Kína számára alapvető érdek a gazdasági fejlődés, a modernizáció számára stabil és békés környezetet biztosítani, ez hatványozottan igaz közvetlen környezetére, a szomszédságában elhelyezkedő régióra. Kína (világ)hatalmi szempontjai is felértékelték a régiót: ma ezt tekinti bázisnak, háttérnek hatalmi ambíciói megvalósításához.¹⁷ Kína tehát nemzeti érdekei alapján a jószomszédi viszonyban érdekelt, ami viszont megköveteli tőle ennek a viszonyoknak a korábbtól eltérő kezelését. Kína korábban a kapcsolatokat bilaterális

¹⁶ Alastair Iain Johnston: "Chinese Middle Class Attitudes Towards International Affairs: Nascent Liberalization?". *The China Quarterly*, No. 179. (2004), 603-628. o.

alapon intézte, hatalmi súlyát, befolyását így tudta a leghatékonyabban érvényesíteni. Szomszédjai viszont előnyben részesítik a multilaterális megoldásokat, mert alkupozíciójuk a kollektív fellépés esetén eredményesebb lehet.¹⁸ A régióval való viszony alakításánál Kína számára fontos szempont a határterületein élő nemzeti kisebbségek etnikai nacionalizmusának elnyomása.

Peking elhatározta, hogy részt vesz a kelet-ázsiai kollektívizmusból, mert lehetőséget teremt számára, hogy eloszlassa növekvő gazdasági, és nem utolsósorban katonai ereje miatti aggodalmakat. Aktívan bekapcsolódott a multilaterális intézmények, mint az ASEAN munkájába, sőt maga is létrehozója lett ilyen szervezetnek a Sanghaji Együttműködési Szervezet esetében, amely közép-ázsiai szomszédaihoz (és Oroszországhoz) fűződő kapcsolatait terelte intézményes keretek közé.

Kínának 14 országgal van közös határa, és ezen országok közül sok nem han népességű, ugyanakkor kapcsolatot tart fenn a Kína határain belüli etnikai közösségekkel. Közel 30 ilyen nemzetiséget tartanak nyilván. Kína ezek esetében – miközben megtagadja tőlük a valódi autonómiát – a gazdasági fejlesztést hangsúlyozza, hogy fékezze a potenciális nyugtalanságot. Kína osztozik szomszédai, mindenekelőtt Oroszország és a közép-ázsiai országok aggodalmában a militáns iszlamista mozgalmak miatt. Hasonlóképpen vannak közösen megoldandó problémái az ASEAN országokkal is. Legyen szó a halászatról, a tenger egyéb erőforrásairól, a tengeri útvonalak biztonságáról stb.

Az ezekben a nemzetközi témákban való együttműködés nemcsak a kapcsolatait javítja kelet-ázsiai szomszédaival, hanem javítja Kína nemzetbiztonsági helyzetét és gazdasági fejlődését. Kína megítélésében rendkívüli felértékelődést eredményezett felelősségteljes, segítő magatartása az 1997-es ázsiai pénzügyi válság során. Míg az Egyesült Államok és Japán csak vonakodva és lassan reagált, Kína azonnal felajánlotta segítségét, elsősorban azzal a bejelentésével, hogy nem értékeli le valutáját. Az egyik fő feszültségforrást jelentő dél-kínai-tengeri szigetek ügyében is ért el eredményeket a közös kiaknázásra vonatkozó javaslataival, miközben azért továbbra is megmaradt irritáló tényezőként, a szigetek feletti szuverenitáshoz való merev ragaszkodása. A régióval kapcsolatos stratégiája mindenesetre képes volt csökkenteni a „Kína fenyegetéssel” kapcsolatos aggodalmakat.

¹⁷ A múltban, a nagyhatalmakhoz fűződő viszonya határozta meg alapvetően a régióhoz való – emiatt gyakran konfliktusos – kapcsolatát.

¹⁸ Christopher R. Hughes: „Nationalism and multilateralism in Chinese foreign policy: implications for Southeast Asia”. *The Pacific review*, Vol. 18. No. 1. (2005); Suisheng Zhao: *Chinese Nationalism and Approaches toward East Asia Regional Cooperation*. Council on Foreign Relations, 2009.

A nacionalizmus és a multilateralizmus párhuzamos fejlődéséből a fentiek alapján le lehetne vonni azt a következtetést, hogy Kína külpolitikájában az előbbi viszonylag gyengébb hatást gyakorol. Amennyiben Kína eredményesen akarja a régióban ellensúlyozni az Egyesült Államok és Japán hatalmát, csökkenteni kell kétoldalú súrlódásait az ottani országokkal, kivívni a többségük szimpátiáját és támogatását. A multilateralizmus sokkal biztosabb módja a vezető szerep, a domináns befolyás megszerzésének, mint a hagyományos erőegyensúlyozás különböző szövetségeken vagy intézményeken keresztül.

Utóbbiak esetében inkább fennállna a veszélye olyan kötelezettségek elfogadásának, amelyek az állami szuverenitás bizonyos korlátozásával járhatnának, márpedig a szuverenitás – történelmi okok miatt is – a vezetés számára érinthetetlen, semmilyen szempontból nem lehet alkudozás vagy kompromisszum tárgya. Ezzel is összefügg, hogy a regionális szervezetek zöme, amelyekben Kína részt vesz, nagyon kevés intézményi és egyéb kötöttséget felmutató, nagyon sok informális elemet tartalmazó afféle eszmecsere színhely.¹⁹

Kína és Oroszország: feszültségekkel terhelt partnerség

Az 1990-es évek második felében kialakuló és az új évszázad első évtizedében tovább erősödő stratégiai partnerség mögött a közös érdek számos motivációja található. Kína és Oroszország is egy sokpólusú világ létrehozására törekednek, emellett ellenzik a NATO keleti terjeszkedését, elleneztek az Egyesült Államok rakéta védelmi terveit, a rakétaelhárító rendszerekre vonatkozó szerződések felmondására való törekvését. Stratégiai érdekeik egybeesnek az iszlamista szélsőségesek és a szeparatista erők elleni küzdelemben.²⁰

Az általános geopolitikai és geostratégiai érdekek mellett a bilaterális viszonyt is több tényező erősíti. Kína gyorsan növekvő gazdaságának egyre több energiára van szüksége, amely növeli az orosz exportot. Kína szintén gyors fegyverkezéséhez a messze legfőbb szállító Oroszország: fegyverimportjának több mint 90%-a ebből a relációból származik. Egyéb kétoldalú kereskedelmük viszonylag lassan fejlődött, bár 2010-ben jelentős ugrást mutatott:

¹⁹ Például az ASEAN ebből a szempontból össze sem vehető az Európai Unió bürokratikus, intézménysült felépítésével. A nevezetes „ASEAN way” a konzultációt, a dialógust és a konszenzusra törekvést hangsúlyozza, kifejezetten ellenáll a kényszerítő mechanizmusok kiépítésének, amelyek esetleg beavatkozhatnának az egyes államok belügyeibe. Ez teljes mértékben megfelel Kínának, mert magatartását ezekben a szervezetekben a nemzeti érdekei és szuverenitása maximális érvényesítésére való törekvés jellemzi.

²⁰ Frank Umbach: „The Wounded Bear and the Rising Dragon. The Sino-Russian relationship at the beginning of the 21st century: A view from Europe”. *Asia Europe Journal*, Vol. 2. No. 1. (2004), 43-62. o.; Nicklas Norling: „China and Russia: Partners with Tensions”. *Policy Perspectives*, Vol. 4. No. 1. (2007), www.silkroadstudies.org/new/docs/.../2007/Norling_China_and_Russia.pdf

2010-ben a kétoldalú kereskedelem 57,1 milliárd dollár volt, ez majdnem 50%-os növekedést jelentett az előző évhez képest.²¹

Persze ez a megnövekedett összeg is eltörpül Oroszországnak Európával folytatott kereskedelme mellett, amely több mint 200 milliárd dollár volt 2010-ben, nem szólva Kína külkereskedelmének össz-volumenéről. A viszony javulásánál lényeges tényező volt, hogy a hidegháború utáni időszakban lényegesen csökkent az orosz katonai jelenlét Ázsiában általában, és a kínai határon különösen. Az USA globális politikáját tekintve is számos kérdésben egymásra talált Kína és Oroszország a szomszédos államok „demokratikus” forradalmainak támogatásától a NATO jugoszláviai támadásán át az iraki háborúig.

A „stratégiai partnerséget” megalapozó sokféle tényező mellett jócskán vannak feszültségkeltő, a nemzeti indulatok által is táplált elemek. A legáltalánosabb az az aszimmetria, amely a modern kori történelemben először fordul elő: egy gyorsan erősödő világhatalommá vált Kína áll szemben egy sok vonatkozásban stagnáló, középhatalommá degradálódott Oroszországgal, egy erőtől duzzadó, magabiztos hatalom egy frusztrálttal. A kitűnő gazdasági és energiaügyi együttműködés mellett Kína aggódik amiatt, hogy ezen a területen is olyan túlzott függésbe kerülhet, mint a katonai technológiában. Oroszország viszont attól tart, hogy lefokozódik Kína egyszerű nyersanyag szállítójává. Ezek elfogadhatatlan kilátások az orosz nagyhatalmi nacionalisták számára.

Orosz oldalról komoly és összetett félelmek és aggodalmak forrása az orosz Távol-Kelet. Nemcsak hiányzik egy megfelelő fejlesztési stratégia, elmaradt a szükséges fejlesztése, kevés a hazai és a külföldi befektetés stb., hanem komoly demográfiai kihívásokkal is szembe kell néznie. Egy több mint 2,5 millió km² területen már alig hét millió, és egyre fogyatkozó népesség található, míg Mandzsúria szomszédos tartományaiban mintegy 110 milliós népesség él. Bár az orosz elképzelésekben és különösen a helyi médiában a bevándorló kínaiak számát gyakran eltúlozzák, az vitathatatlan, hogy a természetből ismert ozmózis hatás érvényesül. A hivatalos orosz becslések is nagyon széles skálán mozognak, már a 2000-es évek elején 150 ezer és két millió között volt a két szélső érték. A kínai bevándorlás mind biztonsági, mind gazdasági-társadalmi aggodalmakat felvet.²²

Az orosz lakosság bárkivel szívesen együttműködne – az amerikaiakkal, a japánokkal, a dél-koreaiakkal stb. –, de nem a kínaiakkal. Ebben nem kis szerepe van az 1960-1970-es évek szélsőséges, a kínai ellenes rasszizmusig terjedő propaganda máig élő erős maradványainak

²¹ Anatol Lieven: *U.S. – Russian Relations and the Rise of China*. New America Foundation, 2011. július. 11. http://newamerica.net/publications/policy/us_russian_relations_and_the_rise_of_china

²² Umbach: i. m. 55. o.

nagyon sok orosz gondolkodásában. A történelemre és a jelen nacionalizmusra tekintettel az ellenőrizetlen bevándorlás nagyon könnyen radikalizmusba fordulhat, komoly feszültséget előidézve a kétoldali kapcsolatokban. Miközben az oroszok, beleértve a helyi vezetők jelentős részét is a terület „sinocizálásáról” sőt ezt követően esetleges elszakításáról beszélnek, tisztában vannak azzal, hogy égetően szükségük van munkáskezerekre.

Az említett fegyverimport Kína részéről szintén felvet egy sor problémát. Kína egész fegyverrendszerek, gyártási technológiák megszerzésére, szakemberek elcsábítására törekszik, miközben problémát jelent számára, hogy többnyire nem jut hozzá a legmodernebb fegyverekhez. Az orosz vezetésnek a jövő kilátásait illető bizalmatlanságát jelzi, hogy ezeket nem hajlandók eladni. Ezzel párhuzamosan Moszkva nagy mennyiségben ad el modern fegyverrendszereket Indiának, Kína stratégiai versenytársának, és ebben a relációban nem érvényesülnek a közös határ és közelség miatti megfontolások,

Az orosz és a kínai hadsereg létszámbeli aránytalanságai (a kínaiak elvileg képesek nagyobb hadsereget mozgósítani, mint az orosz Távols-Kelet teljes népessége) illetve, hogy a kínai vezetés sokkal kevésbé érzékeny az esetleges áldozatokra, érthetővé teszi, hogy az orosz biztonsági szakértők és a katonai stratégiák, a stratégiai és taktikai nukleáris fegyverek fejlesztését hangsúlyozzák. Miközben a „nagypolitika” szintjén a stratégiai partnerségen van a hangsúly, orosz tisztok rámutatnak arra, hogy egy Kínával való konfliktus esetén a vezérkarnak nem sok más választása lenne, mint a nukleáris fegyverek bevetése.²³

A kínai nacionalisták és orosz ellenpárjaik indulatait időnként súlyos incidensek gerjesztik, mint például 2009 februárjában a kínai Új Csillag nevű teherhajó esete. A hajóra az orosz parti őrség vagy 500 lövést adott le és legalább nyolc embert megölt. A hajó közel három héttel korábban rizs rakománnyal érkezett az orosz csendes-óceáni Nahodka kikötőjébe.²⁴

A rizst vásárló cég kifogásolta a minőséget és alacsonyabb árat akart fizetni, egyidejűleg a helyi hivatalnokokhoz fordult, hogy tiltsák meg a hajó távozását, amíg a dolgot nem rendezik. A vita közepette a hajó hongkongi tulajdonosa megparancsolta a kapitánynak, hogy bármi módon hagyja el a kikötőt. A parti őrség hajója Nahodkától mintegy 80 kilométerre érte utol az Új Csillagot. Mivel az nem volt hajlandó visszatérni, tüzet nyitottak és a hajót elsüllyesztették, az áldozatokon kívül a személyzet többi tagját kimentették. A netet azonnal szélsőséges radikális reakciók özöne árasztotta el: „A haditengerészetnek reagálnia kell!” „A harmadik világháború jön!” stb. A forróvérű kínai nacionalizmus reakcióját most nem az

²³ Uo. 58-59. o.

²⁴ Li Lifan: „The subordinated position of nationalism in the building of Sino-Russia strategic partnership”. *International Journal of Russian Studies*, No. 5. (2010), <http://www.radtr.net/dergi/sayi5/lifan.htm>.

ellenséges nyugati erők váltották ki. Az orosz külügyminisztérium szerint az erőszak alkalmazása törvényes volt. Végül a két ország hatóságai az ügyet kereskedelmi vitaként kezelték és nem vált a partnerségi viszonyt veszélyeztető eseménnyé. Jelzi azonban, hogy helyi ügyintézés és indulatok mellett országos szempontból jelentéktelen dolgok is, nem megfelelő kezelés mellett, komoly veszélyforrássá válhatnak.²⁵

Kína–USA: az Amerika-ellenes nacionalizmus

Az Egyesült Államokhoz való viszony az a terület, ahol meglehetősen erősen elválik a hivatalos és a népi nacionalizmus. A kínai vezetés felismerte, hogy stabil és együttműködő viszonyra van szüksége a nagyhatalmakkal, mindenekelőtt az Egyesült Államokkal, amelyek birtokolják a gazdasági modernizációhoz szükséges tényezők zömét. Velük szemben tehát a pragmatikus nacionalizmus álláspontjára kell helyezkednie külpolitikája alakításakor, és ebből kiindulva kezelni a népi nacionalizmus erős érzelmi kitöréseit, amelyek azzal a veszéllyel fenyegetnek, hogy kikerülnek az ellenőrzés alól.

1989-et követően a Nyugat-ellenesség fokozatosan növekedett a kínai társadalomban, amely aztán egyre inkább az Egyesült Államokra terelődött. 1990-ben ilyen szellemben emlékeztek meg az 1919. május 4. mozgalomról és az ópiumháborúról – nem kis mértékben a hivatalos propaganda hatására, amely a „békés evolúció” veszélyeit ecsetelte. A reformok által előidézett nehézségek hatására növekedett Mao kultusza – ez is egyfajta jele volt a Nyugat-ellenességnek. Nem volt szó azonban ezeknek az érzelmeknek általános elfogadásáról, például sok fiatal szeretett volna az Egyesült Államokban tanulni. 1992-93-ban történtek olyan események, amelyek tovább növelték az Amerika ellenességet, amit a propaganda is tüzelt azzal, hogy az Öböl-háború és a Szovjetunió összeomlása után az USA arrogánsabbá vált. 1992-ben az USA 150 darab korszerű F-16-os vadászgép szállítását jelentette be Tajvannak, amit nemcsak a hivatalos Peking tartott a belügyekbe való beavatkozásnak, a kínaiak érzése megsejtésének. 1993-ban mindezt fokozta az amerikai elutasítás az említett olimpiai rendezés elnyerése ügyében. Az elutasító döntést megalázásnak fogták fel Kínában, és az USA-nak tulajdonították.

Egyesek akkoriban úgy vélték, hogy az Amerika-ellenesség 1994-96-ban tetőzött.²⁶ 1995-re sok kínaiiban alakult ki negatív kép az immorális, csak a pénzt hajhászó, kulturálatlan amerikaiakról, nem utolsósorban a különböző (a Kül-Világban megjelent írásomban

²⁵ Uo.

ismertetett) könyvek, TV filmek és sorozatok hatására. Ezt a hangulatot számos esemény és tény tovább táplálta: az 1995-96-os tajvani válságra adott amerikai válasz, a kínai emberi jogi helyzet bírálata, a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadása és a GATT/WTO-ba való bebocsátás, az 1996-os atlantai olimpián a kínai sportolókat ért (vélt vagy valós) inzultusok. Nagyon sok kínai elfogadta, hogy Amerika a fékmentés és korlátozás politikáját folytatja Kínával szemben, akadályozza gazdasági felemelkedését és modernizációját. Bár a kínai kormány nem volt túlságosan népszerű számos kínai szemében, de az a felfogás elég általános volt, hogy mégiscsak Kínát képviseli, az amerikai magatartást pedig Kínával és nem a kínai rendszerrel és kormánnyal szembeni ellenségességként értelmezték.

1999 májusában a belgrádi kínai követséget ért, három kínai áldozattal járt amerikai bombatámadást követően gyorsan kiderült, hogy az Amerika-ellenesség hőfokát tekintve 1994-96 távról sem tekinthető csúcspontnak.²⁷ Gyászoló, tiltakozó, bosszút követelő levelek ezrei születtek egyénektől, intézményektől, munkaközösségektől. Tömegdemonstrációkra került sor, kövekkel dobálták meg a pekingi amerikai nagykövetséget, az amerikai áruk, szolgáltatások (McDonald's, KFC stb.) bojkottjára szólítottak fel. A nyugati média teljes félreértése és félremagyarázása volt, amikor ezt a valóban népi, a nemzeti érzés őszinte megnyilvánulását a párt, az elit propagandája által gerjesztett, saját céljait szolgáló akcióként ábrázolta. A felülről lefelé ható „állami nacionalizmust” hangsúlyozó szemlélet nem vagy alig számolt a népi nacionalizmussal, annak az elit és a tömegek közötti, a hatalom legitimációját szolgáló dinamikájával. Az emberek túlnyomó többsége nem hitte el, hogy véletlen akció volt, szándékos cselekedetnek ítélték.

Az tény, hogy a kínai kormány manipulálta a híreket, a kínaiak legfeljebb a nyugati médiából értesülhettek a szerb atrocitásokról Koszovóban, a kínai hírek csak a NATO „beavatkozásáról” szóltak Jugoszlávia „belügyeibe”. Kis kitérőként említenék egy érdekes verziót az akció szándékosságára vonatkozóan, amely a közelmúltban jelent meg.²⁸ Csiang Cö-min volt pártfőtitkár/államfő állítólag elismerte – egyelőre nem publikált visszaemlékezésében, hogy a kínai belgrádi nagykövetségen 14 szerb katonai hírszerző rejtőzködött, és jutott a NATO tudomására. Csiang szerint Szlobodan Milosevics szerb államfő kérte Pekingtől a hírszerzők biztonságba helyezését. A támadás után Clinton nyilvánosan bocsánatot kért, de nem hivatalos úton Peking elé tárta a bizonyítékokat a szerb ügynököknek az épületben tartózkodásáról.

²⁶ Xu: i. m. 79-99. o.

²⁷ Peter Hays Gries: „Tears of rage: chinese nationalist reactions to the Belgrade embassy bombing”. *The China Journal*, No. 46. (2001), 25-43. o.

²⁸ HVG. 2011. február 19. 13. o.

Az érzelmi töltetű reagálások egyik vonulata a történelmi előzményekre, a megaláztatás évszázadára utalt vissza, amikor azt hangsúlyozta, hogy az amerikaiak ismét ölik és megalázzák a kínaiakat. Ezt egyébként a hivatalos megnyilvánulások is hangsúlyozták, mint a People's Daily, a párt központi lapja 1999. május 12-i „Ez nem 1899 Kínája” című cikke: „A történelem kereke nem fog visszafelé forogni. Ez 1999, nem 1899. Ez nem az a kor, amikor az emberek a hadihajók világában támolyoghattak...nem az a kor, amikor a nyugati hatalmak kedvükre kirabolhatták a császári palotát, lerombolhatták a Régi Nyári Palotát, és megkaparinthatták Hongkongot és Makaót...Kína az a Kína, amely felállt; az a Kína, amely legyőzte a japán fasisztákat; az a Kína, amely kiállta az erőpróbát és megszerezte győzelmet az Egyesült Államok felett a koreai harctéren. A kínai népet nem félemlíthetik meg, és Kína szuverenitását és méltóságát nem sérthetik meg...Az USA vezette NATO-nak jobb emlékeznie erre”.²⁹

A tiltakozó levelek – kissé túldimenzionálva az eseményt – az Egyesült Államoknak olyan célokat tulajdonítottak, mint belső társadalmi káoszt gerjeszteni, kárt okozni a kínai gazdaságnak, felosztani Kínát, tisztelni a kínai kormány határozottságát és legfőképpen, megalázni Kínát. Ezek jelzik, hogy a bombatámadás csak alkalmat teremtett az Amerika-ellenes indulatok kiélésére. Természetesen most is nagy hangsúllyal emlegették a kínai nacionalizmusnak a kezdetektől fontos fogalmait, a fajt és a vért. Hasonlóképpen előkerült a „barbár” címke, és az amerikaiak emberi mivoltuktól való megfosztása, dehumanizálása stb.

A kínai kormányt elsősorban nem a szélsőséges megnyilvánulások érdekelték, inkább arra ügyelt, hogy megfékezzen olyan akciókat, amelyek közvetlen kárt okozhatnának a kínai-amerikai viszonyban (követség megtámadása, blokádja), és még inkább arra, hogy – mint ennek voltak jelei – ne a kormány bírálata kerüljön a középpontba. Márpedig ennek voltak jelei azok részéről, akik szerint a kormány nem lép fel elég határozottan, nem vesz igénybe keményebb eszközöket.

A kínai vezetés felismerte annak veszélyeit, ha ez a népi nacionalizmus kikerül az ellenőrzése alól, és kárt okoz a külpolitikának. Ezért két évvel később, az amerikai felderítőgép és a kínai vadászgép összeütközését követően igyekeztek elkerülni a belgrádi bombázás utáni reakciókat, törekedtek ellenőrzés alatt tartani az interneten gyorsan terjedő Amerika-ellenes megnyilvánulásokat, megtiltották a demonstrációkat az amerikai képviseletek előtt, és – részben az „arc megőrzése”, részben az indulatok csillapítása szándékával – azonnal elfogadták

---

²⁹ Gries: i. m. 32. o.

bocsánatkérésnek Colin Powell külügyminiszter kijelentését, hogy „nagyon sajnálja” a kínai pilóta elvesztését (kínaiban sokkal erőteljesebb kifejezésként fordították).

A japánellenes nacionalizmus

A történelmi örökség terhei itt sokkal súlyosabbak, mint a kínai-amerikai viszonyban, a kínai vezetés számára a felfokozott népi nacionalizmus közepette igen nehéz, érzékeny és veszélyes vegyüléssel van dolga egy pragmatikus (nacionalista) japán politika alakításakor. A viszony és vele összefüggésben a nacionalizmus részletes vizsgálata külön írás tárgya lehetne, ezért itt csak néhány aspektust érintenék. Az öt évtizedes japán agresszió (1895-1945) öröksége máig befolyásolja a két ország viszonyát, beleértve számos lezáratlan problémát, amelyek esetenként akár váratlanul is a felszínre törnek. 2003-ban például igen komoly japánellenes indulatokat keltett az áldozatokkal is járó japán vegyi fegyverek felfedezése, amelyeket a világháború alatt Kína területén raktároztak és használtak. Hasonlóképpen lezáratlan vitatéma a nankingi mészárlás (1937-38), ennek tárgyalása az oktatásban és a történelemkönyvekben, a háborús felelősség és a jóvátétel problémája stb. amelyekhez a szuverenitást közvetlenül érintő területi vita is járul.

A két ország viszonya 1949-et követően a nemzetközi politika összefüggésében jelentős változásokon ment keresztül.³⁰ Az 1950-es évektől Kína az Egyesült Államokat látta fő fenyegetésnek, amelynek szövetségese volt Japán, utóbbival kapcsolatban azonban megpróbálták egyfajta „népi diplomáciát” gyakorolni – és változtatni Tokió nem-elismerési politikáján. A hivatalos álláspont tartózkodott az egész japán nemzet elítélésétől, éles határt húzott a japán nép és a „maroknyi japán militarista” között, akiknek egyaránt áldozata volt a két nép.

Az 1960-as évek végén, amikor végletesen megromlott a kínai-szovjet viszony, Kína pedig közeledett az Egyesült Államokhoz, ez kihatott a japán-kínai viszonyra is: 1972 szeptemberében felvették a diplomáciai kapcsolatot, amelynek során a japán fél „szerencsétlen” múltról beszélt, de bocsánatkérésről nem volt szó, kínai részről pedig Csou En-laj miniszterelnök lemondott a háborús jóvátételi igényről. Az 1970-es években kínai részről végig nem vetettek fel történelmi vitatémákat.

A korábbi politikától való éles elfordulás következett be 1982-től, elsősorban különböző kínai belpolitikai folyamatok (a „kulturális forradalom” utáni társadalmi-gazdasági

nehézségek, a párton belüli vita a reformerek és a konzervatívok között, kibontakozó demokrácia mozgalom, a rendszer legitimációs problémái) hatására. A japán történelmi tankönyvek körüli vita 1982-ben robbant ki a két ország között, addig ezek a viták jórészt Japánon belül zajlottak a különböző politikai irányzatok között.³¹ Az indulatos nacionalista hullám közepette a kínai vezetés sem mutatkozhatott „puhának”, már csak az országon belüli viták miatt sem, és ehhez ösztönzést kapott a nemzetközi térről, mindenekelőtt Dél-Korea részéről. 1986-ban egy második vitára is sok került egy japán középiskolás tankönyv megjelenése miatt.³²

Az 1990-es évek számos – itt nem részletezendő – változást hoztak Japánban regionális külpolitikájában, így nemcsak a gazdasági és politikai kapcsolatok erősödtek, de a nemzeti múlt interpretációja is változáson ment keresztül.³³ A háború befejezésének 50. évfordulója alkalmából a japán kormány bocsánatot kért, és sajnálkozását fejezte ki. A háború témája a tankönyvekben továbbra is vitatott terület maradt, a konzervatív nacionalisták részéről külön is támadva a japán történelem „mazochista” szemléletét.³⁴ Az eredmény egy olyan középiskolai tankönyv volt, amely megpróbálta igazolni és tisztára mosni Japán gyarmatosító és háborús tevékenységét, szemléletét militáns nacionalizmus és öngazolásra törekvés jellemezte. Számos javítás után a minisztérium 2001-ben engedélyezte a tankönyv használatát.

A kínai-japán kapcsolatokra azonban szükségszerűen kihatott az egymást is gerjesztő, mindkét oldalon jelenlevő nacionalizmus. Amikor 2005-ben a kínaiak a médiából értesültek a fent említett tankönyv bevezetéséről, erőszakos japánellenes tüntetések robbantak ki Kína számos városában. Ez aztán szükségszerűen kihatott más területekre is, beleértve a külpolitikát; befolyásolta Kína magatartását abban a vonatkozásban, hogy az ENSZ reformja keretében Japán a Biztonsági Tanács állandó tagja legyen.

³⁰ Yinan He: *Remembering and Forgetting the War. Elite Mythmaking, Mass Reaction, and Sino-Japanese Relations 1950-2006*. Seton Hall University, 2007, 43-74. o. http://works.bepress.com/yinan_he/3

³¹ Az 1982-es tankönyv revízióról olyan hírek jelentek meg, hogy a tankönyvek elkenik Japán felelősségét, sőt Japán elsősorban áldozatnak állítják be az atombomba miatt. Kínában azonnal széleskörű vitatémává váltak a nankingi incidens, a prostitúcióra kényszerített nők és a japánok más háborús bűntettei. A tankönyv vitához ld. Yoshiko Nozaki: „Japanese politics and the history textbook controversy 1982-2001”. *International Journal of Educational Research*, Vol. 37. No. 6. (2002), 603-622. o; Weilu Tan: *The forgotten history: textbook controversy and Sino-Japanese relations*. Thesis, University of Pittsburgh, 2009. Claudia Schneider: „The Japanese History Textbook Controversy in East Asian Perspective.” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 617. No. 1. (2008), 107-122. o.

³² A tankönyv szerzőit tüzelte, hogy 1985-ben, a háborúban aratott kínai győzelem 40. évfordulóján számos publikáció jelent meg a Japán háborús rémtetteiről, felavatták a nankingi áldozatok emlékének szentelt épületet, homlokzatán kínai és japán nyelven szereplő felirattal: „300.000 áldozat”. Japán kétségbe vonja az adatot. Fontos tény, hogy ez a szám nagyobb, mint a hirosimai és a nagaszakii áldozatok száma, így a sajátos „viktimológiai versengésben” a kínaiak egyfajta morális fölényre tesznek szert.)

³³ Sebastian Conrad: „Entangled Memories: Versions of the Past in Germany and Japan, 1945-2011”. *Journal of Contemporary History*, Vol. 38. No. 1. (2003), 85-99. o.

³⁴ Schneider: i. m. 110-111. o.

A tankönyv vitához (is) kapcsolható az előzmények után 1993-ban indított említett kínai hazafias nevelési kampány elsősorban az ifjúságot, valójában az egész társadalmat vette célba. Ezt egyebek (etnikai csoportok egysége, a nemzeti méltóság és büszkeség táplálása stb.) mellett két fő téma dominálta: a kínai tradíció és történelem, illetve a nemzeti egység és integritás. Ebben a kampányban is nagy hangsúlyt kapott Kína dicsőítése, és a párt kiemelkedő hazafias erőként, a nemzeti érdekek védelmezőjeként való ábrázolása.³⁵ Japán vonatkozásában a kampány egyik fő jellemzője Kína áldozatként szerepeltetése, és Japán démonizálása, mellőzve a korábbi történelem viszonylag békés együttélését.

A két ország viszonyát mind állami, mind társadalmi szinten területi vita is terheli: a Diaoyu (japánul Senkaku) szigetcsoport hovatartozásának kérdése.³⁶ Az öt kis lakatlan szigetből és három zátonyból álló, összesen 6,3 km² területű szigetcsoport körülbelül félúton helyezkedik el, azaz mintegy 400 kilométerre a kínai szárazföld és a japán Okinawa sziget között. A kínai igényjogosultság a Ming dinasztia (1368-1644) idejére visszavezethető történelmi feljegyzéseken alapul, de Kína sohasem létesített ott állandó telephelyet. Stratégiai jelentősége, a szuverenitással összefüggő problémája mellett gazdasági jelentőségét a halászat mellett az adja, hogy a szigetek környékén, a hozzájuk tartozó kizárólagos gazdasági övezetben jelentős kőolaj és gáz készleteket feltételeznek.

Az 1894-95-ös japán-kínai háborút lezáró simonoszeki szerződés értelmében Tajvan mellett ez a szigetcsoport is Japán birtokába került, ami japán felfogás szerint egyébként senki földje volt. A II. világháborút lezáró rendelkezések értelmében a Kínától Japán által elfoglalt területeket vissza kell szolgáltatni. A szigetcsoport azonban Okinawa tartomány része maradt, amerikai fennhatóság alatt, majd amikor Okinawa 1972-ben visszakerült Japánhoz, a szigetek is követték. Ez ellen Kína már akkor erőteljesen tiltakozott. Azóta folyamatos feszültség és visszatérő válságok jellemzik az ügyet. A szigetcsoport visszakerülése óta a japán haditengerészet igyekszik a térségtől távol tartani a kínai halászokat.

Az első komolyabb válság 1978-ban következett be, amikor a kínai-japán béke- és barátsági szerződés megkötéséről zajló tárgyalások közepette – annak fékezése vagy megakadályozása szándékával – egy szélsőjobboldali ifjúsági csoport a japán jogosultság

³⁵ A kampányhoz ld. Suisheng Zhao: „A State-Led Nationalism: The Patriotic Education Campaign in Post-Tiananmen China.” *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 31. No. 3. (1998), 287-302. o.; Guangqiu Xu: „The Chinese Anti-American Nationalism in the 1990s.” *Asian Perspective*, Vol. 22. No. 2. (1998), 193-218. o.

³⁶ Zhongqi Pan: „Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu /Senkaku Islands: The Pending Controversy from the Chinese Perspective.” *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 12. No. 1. (2007), 71-92. o.; Erik Beukel: „Popular nationalism in China and the Sino-Japanese relationship. The conflict in the East China sea. An introduction study”. *DIIS (Danish Institute for International Studies) Report*, (2011), 24. o.

demonstrálására egy világítótornyot épített az egyik szigeten. Ez világszerte felháborodást váltott ki a kínai közösségekben, a kínaiak pedig egy halászhajó flottát küldtek a szigetekhez.

A válság azonban 1990-ben újjáéledt, amikor Kína a Tienanmen-téri véres események utóhatásai miatt nemzetközileg erős nyomás alatt volt. A japán sajtó jelentette, hogy a kormány az 1978-ban emelt világítótorony elismerésére és felújításának engedélyezésére készül. Tajvanon Japán-ellenes tüntetésekre került sor, japán zászlókat égettek, japán árukat törtek össze. Hasonló akciók voltak Hongkongban is. Kínában a hasonló akciókat betiltották, ami miatt a vezetés tiltakozások és panaszok célpontjává vált. Különösen kellemetlen volt, hogy Tajvant a kínai szuverenitás határozottabb védelmezőjeként állították be.

A következő válságra 1996-ban került sor, amikor 18 év után ismét egy világítótornyot emelt ugyanaz a szélsőjobbos japán ifjúsági szervezet egy másik szigetcskén, a japán kormány pedig különleges gazdasági övezetet jelentett be a szigetcsoport körül. Egy kínai külügyminisztériumi szóvivő válaszul leszögezte, hogy a szuverenitás kérdésében Kína semmiféle kompromisszumra nem hajlandó, és ismét javaslatot tett a terület közös fejlesztésére. Az erőteljes megmozdulásokra és tiltakozásra ismét Tajvanon és Hongkongban került sor. A kínai központi lap, a Peoples Daily erőteljes hangvétellű vezércikkben minősítette vágyálomnak, hogy Kína lemondana egyetlen négyzetcentiméterről is. Kínai ellenzékiek nyílt levélben sürgették a pekingi és a tajpeji kormányt katonai erő alkalmazására.

Szinte menetrendszerűen következett a 2004-2005-ös válság, amely 2004. januárban azzal kezdődött, hogy két kínai halászhajót a vitatott szigetek közelében japán őrhajók megtámadtak. Két hónappal később kínai aktivisták szálltak partra a szigetekre, akiket a japánok azonnal letartóztattak. Az aktivisták akcióját a kínai hatóságok most először tolerálták, ami egyértelműen jelezte a népi és a hivatalos álláspont közeledését, mégpedig nyilvánvalóan az előbbi nyomására. Nyáron a földgáz feltárás körüli versengés került újra felszínre, és a tervezett megbeszélések előtt Kína négy hadihajót és egyéb katonai erőket küldött a szigetek közelébe, demonstrálva (már a reformidőszakban is többedszer), hogy hajlandó – és most már egyre inkább képes is – az erő alkalmazására. 2004 őszén pedig bejelentették egy tartalék haditengerészeti flotta létesítését a Kelet-kínai tengeren való felhasználás és a területi szuverenitás védelme céljaira.

2005. februárban a japán kormány provokatív módon bejelentette, hogy a japán aktivisták által felállított világítótornyot állami ellenőrzés és védelem alá helyezte. Egyidejűleg példa nélküli Japán-ellenes tiltakozó hullám söpört végig egész Kínán, amelyet az interneten és mobiltelefonok felhasználásával szerveztek és koordináltak, a hatóságoknak így nagyon nehéz

volt érvényt szereznie a hivatalos tilalomnak. A tiltakozás hetekig tartott, a pekingi japán követségnél és a japán tulajdonú üzleteknél erőszakos támadásokra került sor. A tüntetések során egyéb, Japánnal összefüggő kérdések is szerepeltek, így Japán kísérlete az ENSZ Biztonsági Tanácsa állandó tagságának megszerzésére, a történelem tankönyvek kérdése. A kormánynak nem jött rosszul a tömegtámogatás bizonyos kérdésekben, ugyanakkor azokat mindenképpen korlátok között, ellenőrzése alatt akarta tartani, nehogy károsítsák Kínának, mint feltörekvő békés hatalomnak az imázsát.

2010 szeptemberében egy kínai halászhajó a vitatott szigetek közelében összeütközött a japán parti őrség két hajójával. A kínai hajó menekülését megakadályozták, kapitányát és legénységét letartóztatták. Kína diplomáciai lépéseinek sorozatában mindenekelőtt a szigetek feletti szuverenitását bizonygatta, felszólítva a japán parti őrséget, hogy tartózkodjon a jogsértő cselekedetektől. A kínai média szalagcímekben adott hírt az eseményről, voltak tüntetések a japán követség és a konzulátusok előtt, egyes tárgyalásokat elhalasztottak és turistautakat lemondtak, de a feszültség most inkább korlátok között maradt és viszonylag gyorsan megoldást találtak. Ennek hátterében az állt, hogy a két miniszterelnök, illetve a honvédelmi miniszterek egyéb ügyekben tartott tanácskozásokon „összefutottak”, és rövid megbeszélést tartottak.

A válságsorozatból világos, hogy mindkét fél ragaszkodik igényjogosultságához és érdekeihez, ugyanakkor a vezetések szintjén messzemenően szem előtt kívánják tartani a gazdasági kötelek fontosságát. Különösen a 2002 óta hatalmon lévő Hu Csin-tao – Ven Csiapao vezetés igyekezett egy új, pragmatista gondolkodást érvényesíteni és javítani a viszonyt Japánnal. De egyebek mellett a 2004-2005-ös válság is mutatta, hogy még a diktatórikus kínai hatalom sem hagyhatja figyelmen kívül a népi nacionalizmus változatlan jelenlétét, amely így bizonyos értelemben korlátozza, de legalábbis befolyásolja a kínai vezetés külpolitikai mozgásterét.

Az elektronikus média szerepe

Indokolt vizsgált témánk szempontjából röviden kitérni a kibertér, az internet és a mobiltelefonok problémájára. 2011. augusztusra a mobiltelefon előfizetők száma meghaladta a 940 milliót,³⁷ az internet használók számát is sok millióban mérik. Az internet az egyetlen nyilvános tér, ahol a kínaiak bizonyos mértékig szabadon elmondhatják a véleményüket. Az

³⁷ HVG, 2011. október 1. 87. o.

internet a politikai vitákban nem egy nyugati stílusú demokrácia felé vezető utat képvisel, de fontos színterévé vált a népi nacionalista érzelmek kifejezésének, így az alulról felfelé irányuló nacionalizmus fontos fórumává vált.³⁸

A neten elsősorban a Kínára vonatkozó külső bírálatokra reagálnak, valamint az ország szuverenitását érintő témákkal foglalkoznak. Ezt tágan kell értelmezni, mert például a reagálás első nagy hulláma 1998 májusában jelentkezett, amikor az ázsiai pénzügyi válság során Indonéziában lázadások törtek ki, amely nagymértékben sújtották az ott élő kínai kisebbséget, beleértve a legkülönbözőbb korú nők tömeges megerőszkolását. Ezt világszerte, Hongkongtól Tajvanon és Ausztrálián át az Egyesült Államokig – és természetesen mindenekelőtt a délkelet-ázsiai országokban – tiltakozó tüntetések hulláma kísérte az ott élő kínai közösségek részvételével. A kivétel egyedül Kína volt, ahol csak az interneten terjedtek a hírek, végül ott is szerveztek egy tüntetést augusztus 17-re az indonéz követség elé. A hivatalos kínai média alig adott hírt az atrocitásokról, a tüntetést pedig betiltották.

Az interneten bíztatták a kínai hackereket, hogy támadják az indonéz számítógépes rendszereket. Egyre nőtt az ingerültség és az elégedetlenség, a nacionalista csalódottság olyan üzenetekben fogalmazódott meg, mint a következő:

„Anyországom, hallod a kiáltást? A gyermekeid külföldön kiáltanak. Segíts nekik. Én nem értek a politikához és nem merészelek beszélni a politikáról. Nem tudom mit jelent a mondás 'nincsenek hosszú távú barátaink vagy ellenségeink, csak hosszú távú érdekeink', és nem tudom mik ezek az érdekek... Én csak azt tudom, hogy honfitársaimat barbár módon lemészárolják, szükségük van segítségre és nem csak a megértés és aggodalom morális kifejezésére. Szülőhazám, ők a te gyermekeid. A vér, ami kifolyik a testükből a han faj vére... Segíts nekik!”³⁹

Az elégedetlenséget csak növelte az a hivatalos magyarázkodás, hogy a tüntetés, a határozottabb fellépés csak további atrocitásokra provokálhatná az indonézeket. Olaj volt a tűzre, hogy külföldi forrásból augusztusban ismertté vált, hogy a kínai kormány három millió dollár orvosi segélyt nyújtott Indonéziának és 200 millió dollárra bővítette export hitelét.

Érthető ezek alapján, hogy az elégedetlenség és a bírálatok a párt és a kormány ellen fordultak. Különösen a Külügyminisztérium vált célponttá a feltevés szerint, hogy a passzivitást azzal mentegeti: az indonéziai kínaiak nem a KNK állampolgárai. Egyre ingerültebben vonták kétségbe a párt hazafiságát, a tengerentúli kínaiak elárulásával vádolták.

³⁸ A kérdéshez ld. például: Christopher Rene Hughes: „Nationalism is Chinese Cyberspace.” Cambridge Review of International Affairs, Vol. 13. No. 2. (2009); Edith Lai: „Chinese nationalism goes online”. *The Heptagon Post*, 2011. július 18. <http://www.heptagonpost.com>

³⁹ Hughes: i. m. 5. o.

Különösen érzékennyé és kínossá vált a helyzet, amikor Tajvan sokkal határozottabb tiltakozásával, az ottani tüntetések engedélyezésével kezdtek példálózni. Közben Tajvan külügyminisztere tiltakozó jegyzéket adott át Indonézia tajpei képviselőjének, a kínai külügyminiszter 1998 tavaszi indonéziai látogatásakor azt hangsúlyozta, hogy az ott élő kínai etnikum sorsa Indonézia belügye. Ezt természetesen annak tudatában kell mérlegelni, hogy Indonézia történelmileg milyen érzékeny a kínai beavatkozás lehetőségére. És az is tény, hogy a kínai külügyminiszter óvatos, de határozott módon tiltakozott az atrocitások miatt és reményét fejezte ki a bűnösök megbüntetésére. A felfűtött nacionalista hangulatban, az interneten hozzáférhető információk – és a hivatalos információk hiányosságai – mellett ezek erőtlenné és kevésnek tűntek.

Az egészről az világos, hogy a kibertér növekvő fontosságú színterévé vált a nacionalista tevékenységnek. Az állam is egyre inkább felismerte ennek a térnek a jelentőségét, egyúttal igyekszik lehetőség szerint ellenőrzése alatt tartani, amelyre óriási kapacitást épített ki. Kifejezetten a nacionalizmust illetően azonban kényes helyzetben van, mivel maga is a legitimitásra vonatkozó igényét nagymértékben nacionalista fogalmakban fejezi ki. Végül megjegyezném – kicsit talán kétségbe is vonva az előzőekben leírtak létjogosultságát –, hogy igen nehéz feladat annak kimutatása, hogy az online útján megnyilvánuló nacionalizmus milyen befolyással van a kínai külpolitikára. (Az, hogy a vezetők utalnak az interneten megjelenő véleményekre, nem azonosítható azzal és nem bizonyítéka annak, hogy ezeket a döntéseiknél figyelembe veszik.) Magyarázatul azonban fel lehet hozni, hogy maga az egész külpolitikai döntéshozatal is átláthatatlan.